

Bartosz Kułan

Żydzi w więzieniu w Chęcinach w latach 1918-1927

Jews in the prison in Chęciny in 1918-1927

Artykuł „Żydzi w więzieniu w Chęcinach w latach 1918-1927” przedstawia zagadnienia związane z izolacją penitencjarną Żydów w Zakładzie Karnym w Chęcinach w podanym przedziale czasowym. Ramy chronologiczne artykuły obejmują całość funkcjonowania tej jednostki penitencjarnej w II Rzeczypospolitej. W pierwszej części artykułu przedstawiono zagadnienia związane z funkcjonowaniem więzienia w Chęcinach. Następnie omówiono kwestie dotyczące przedstawicieli żydowskiej mniejszości narodowej, którzy odbywali karę w tej jednostce penitencjarnej. Bardzo istotną wartość wniosła do treści artykułu księga więźniów, dzięki której udało się odtworzyć personalia wszystkich Żydów przebywających w więzieniu w Chęcinach. W oparciu o ten dokument, możliwe było wykonanie badań statystycznych dotyczących tej grupy skazanych. W dalszej części artykułu przybliżono losy osadzonych, których teczki personalne zachowały się w zbiorach Archiwum Państwowego w Kielcach. Całość zakończona została podsumowaniem i aneksem, w którym umieszczono personalia konkretnych osadzonych.

Słowa kluczowe: więziennictwo, II Rzeczpospolita, system penitencjarny II Rzeczypospolitej, Żydzi w II Rzeczypospolitej.

The article “Jews in the prison in Chęciny in 1918–1927” presents issues related to the penitentiary isolation of Jews in the prison in Chęciny in the given time period. Chronological framework articles cover the whole contain of this penitentiary unit in the II Rzeczypospolita. The first part of the article deals with the issues related to the functioning of the prison in Chęciny. Issues related to the Jewish national minority who served their sentence in this penitentiary were discussed. A very important value was added to the article by the book of prisoners, thanks

to this which, it was possible to reconstruct the personal details of all Jews in the prison in Chęciny. Based on this document, it was possible to perform statistical studies on this group of convicts. Further in the article, the fate of prisoners whose personal files have been preserved in the collections of the Archiwum Państwowe in Kielce is presented. The whole article was completed with a summary and an annex in which personal details of specific prisoners were placed.

Key words: prison, Second Polish Republic, penitentiary system of the Second Polish Republic, Jews in the Second Polish Republic.

Zagadnienia związane z problematyką przestępczości Żydów w II Rzeczypospolitej zaczynają w ostatnim czasie cieszyć się pewną popularnością. Przybierają one jednak charakter głównie regionalny, w dalszym ciągu brakuje najnowszych opracowań ukazujących całość problematyki w ujęciu ogólnopolskim. Niniejszy artykuł stanowi jedynie próbę ukazania powyższej tematyki w charakterze mikroregionalnym. Wydaje się jednak, że prace tego typu niosą szczególną wartość, ponieważ pozwalają na pokazanie pewnych zjawisk ogólnokrajowych na gruncie małych społeczności. Dzięki temu zagadnienia związane z przestępczością Żydów w II Rzeczypospolitej stają się lepiej widoczne, choć nadal próżno szukać większej ilości prac poruszających tę tematykę¹.

Więzenie w Chęcinach

Więzenie w Chęcinach założone zostało jeszcze w czasach Królestwa Polskiego. Jesienią 1817 r. zdecydowano się na zaadoptowanie

¹ Szerzej na temat przestępczości Żydów w II Rzeczypospolitej Zob. L. Hersch, *O przestępczości wśród Żydów w Polsce*, Warszawa 1938, s. 119; M. Rodak, *Mit a rzeczywistość. Przestępczość osób narodowości żydowskiej w II Rzeczypospolitej. Casus województwa lubelskiego*, Warszawa 2012, s. 214; Urke Nachalnik, *Życiorys własny przestępcy*, Łódź 1989, s. 302; ibidem, *Żywe grobowce*, Łódź 1990, s. 236; M. Rodak, *Prostytutki żydowskie w województwie lubelskim w dwudziestoleciu międzywojennym. Analiza środowiskowa*, „Kwartalnik Historii Żydów” 2006, nr 3, s. 379-390; ibidem, *Skazani pochodzenia żydowskiego w więzieniach na Lubelszczyźnie 1918-1939*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2005, nr 49, s. 183-204.

zabudowań klasztoru franciszkanów² do potrzeb jednostki penitencjarnej³. Uczyniono to dość szybko, przebudowując zabudowania klasztorne na potrzeby więzienia. W tym celu przedzielono kondygnacjami m.in. budynek głównego kościoła, a w nawie głównej umieszczono tzw. kaźnie letnie – cieszące się bardzo złą sławą ze względu na panujące przeciągi. Oprócz głównego budynku kościoła, do celów więziennych przystosowano zachodnie skrzydło klasztoru. Po obu stronach korytarza urządzono cele przeznaczone dla skazanych. Przez cały okres funkcjonowania więzienia pomieszczeń takich było około 30 i mogły one pomieścić liczbę 250 skazanych⁴. Budynki wzniesione zostały z licznie spotykanego w okolicy wapiennego kamienia. Użycie takiego budulca powodowało nadmierną wilgoć w celach, na którą skarżyli się więźniowie⁵. W obrębie byłego klasztoru dobudowano także pomieszczenia gospodarcze oraz budynek, w którym ulokowana została administracja więzienna. Całość kompleksu otoczono wysokim murem, na szczycie którego umieszczony był drut kolczasty i tłuczone szkło⁶. W zakładzie karnym urządzono także kaplicę, jednak nie była ona początkowo wykorzystywana przez rosyjskie władze. W raporcie z 1845 r. czytamy: „pięknie urządzona kaplica – żadnej przecież pod względem moralności więźniów nie przynosząca korzyści, wcale tam nabożeństwo odprawiane nie bywa”⁷. Pomimo tego więźniami umieszczonymi w zakładzie karnym interesował się lokalny proboszcz ks. Rakowski, który przychodził do skazanych, wygłaszając im rekolekcje na temat religii i moralności. Dzięki jego zaangażowaniu w 1847 r. kaplica więzienna została zaopatrzona w sprzęty liturgiczne i od tego roku rozpoczęto w niej stałe nabożeństwa dla skazanych⁸. Nie wiadomo czy opieką religijną objęto w czasach carskich osadzonych wyznania mojżeszowego.

² Szerzej na temat dziejów franciszkanów w Chęcinach i samego obiektu. zob. T. Holcerowa, S. Michalczuk, *Zespół pofranciszkański w Chęcinach. Publikacja z okazji zakończenia prac adaptacyjnych na cele turystyczne*, Warszawa 1972, s. 25; *Dzieje konwentu franciszkańskiego w Chęcinach*, Chęciny 1994, s. 18; L. Karłowicz, *Powrócili po latach. Opowieść o kościele i klasztorze Ojców Franciszkanów w Chęcinach*, Kraków 1997, s. 64.

³ O urzędzeniu więzienia w zabudowaniach klasztoru franciszkańskiego zdecydował ukaz cara Aleksandra I z 11 listopada 1817 r. Zob. *Dzieje konwentu franciszkańskiego w Chęcinach...*, s. 9. Por.: L. Karłowicz, *Powrócili po latach...*, s. 15-16.

⁴ R. Deprasiński, K. Urbański, *Więzienie Chęcinińskie w latach 1919-1927, [w:] VII wieków Chęcín. Materiały Sesji Naukowej 24.05.1973 r.*, Kielce 1976, s. 123.

⁵ K. Urbański, *System penitencjarny II Rzeczypospolitej a więźniowie polityczni: (na przykładzie województwa kieleckiego)*, Kielce 1997, s. 76.

⁶ Ibidem, s. 125.

⁷ *Dzieje konwentu franciszkańskiego w Chęcinach...*, s. 15.

⁸ Ibidem, s. 16.

Wydaje się to prawdopodobne ze względu na bliską obecność synagogi i dużą społeczność żydowską w mieście⁹.

Więzienie w Chęcinach dość szybko zaludniło się przestępcami popolitymi, jednak już w czasie kolejnych zrywów patriotycznych z 1830 r. i 1863 r. oraz rewolucji 1905 r. w zakładzie karnym zaczęto osadzać także skazanych politycznych. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości władze odrodzonego państwa zdecydowały się na utrzymanie więzienia. Ze względu na braki finansowe oraz odbudowę kraju po zniszczeniach wojennych nie podjęto w więzieniu chęcińskim większych prac remontowych¹⁰. W zasadzie do 1927 r., czyli do likwidacji zakładu karnego, nie funkcjonowała w nim kanalizacja, cele oświetlano lampami naftowymi, a pomieszczenia dla więźniów ogrzewano za pomocą pieców kaflowych opalanych drewnem. Należy jednak stwierdzić, iż warunki, w jakich przebywali więźniowie, były podobne do tych, jakie panowały w innych zakładach karnych II Rzeczypospolitej u zarania niepodległości¹¹. W miarę swoich skromnych możliwości władze więzienne zapewniały skazanym codzienne, lecz dość jednostajne wyżywienie. W więzieniu nieregularnie funkcjonowała szkoła, natomiast regularnie apteka więzienna, szpital i biblioteka¹². W ciągu dnia skazani pracowali w rolnictwie na polach dzierżawionych od okolicznych mieszkańców. Działywały warsztaty: stolarski, szcztokarski, koszykarski, krawiecki, szewski, a także piekarnia i kuźnia¹³.

W więzieniu w Chęcinach przebywali głównie skazani za przestępstwa popolite, takie jak: kradzieże, napady, podpalenia, morderstwa¹⁴. Oprócz nich była również stosunkowo nieliczna, lecz aktywna grupa więźniów politycznych¹⁵. Zakład Karny w Chęcinach był w II Rzecz-

⁹ Zob. J. Baranowski, *Zabytkowe bóżnice we Włodawie i Chęcinach*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1959, nr 29, s. 59-71.

¹⁰ *Dzieje konwentu franciszkańskiego w Chęcinach...*, s. 16. Por. B. Łabędzka, *Funkcjonariusze służby więziennej w Chęcinach 1918-1927. Charakterystyka grupy zawodowej*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne” 2018, nr VII, s. 31.

¹¹ W niektórych pracach wydanych do 1989 r. podkreślano, że warunki panujące w więzieniu w Chęcinach były niezwykle ciężkie. Opracowania te bazowały jednak głównie na relacjach komunistów odbywających wyroki w tym zakładzie karnym. Zob. R. Deprasiński, K. Urbański, op. cit., s. 123.

¹² Warto zaznaczyć, że szpital więzienny w miarę wolnych miejsc przyjmował czasami chorych spoza więzienia, za co pobierano opłaty. Z takiej pomocy medycznej skorzystał chociażby Icek Majer z Chęcina. Zob. Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej jako: AP Kielce), Więzienie w Chęcinach, sygn. 36, k. 7.

¹³ *Ibidem*, Wstęp do inwentarza zespołu Więzienie Karne w Chęcinach, s. 2.

¹⁴ *Ibidem*, s. 5.

¹⁵ Szeroko, lecz nieco tendencyjnie przedstawił sytuację więźniów politycznych K. Urbański. Zob. K. Urbański, *System penitencjarny II Rzeczypospolitej a więźniowie polityczni...*, s. 205; R. Deprasiński, K. Urbański, op. cit., s. 128-131.

pospolitej przeznaczony dla 250-300 skazanych. Warto też podkreślić, że liczba ta z reguły nie była przekraczana w latach 1918-1927. Tylko dwukrotnie w czasie powstań śląskich i w najgorętszym okresie wojny polsko-bolszewickiej w Chęcinach umieszczono blisko 400 skazanych. Było to jednak wynikiem ewakuacji zakładów karnych. Po zakończeniu działań zbrojnych liczba więźniów wróciła do ustalonej prawnie normy¹⁶. W chęcińskim więzieniu ze względu na wszechobecną wilgoć panowała dość wysoka śmiertelność. Najgorzej było w latach tuż po zakończeniu I wojny światowej. W późniejszym okresie liczba skazanych zmarłych w więzieniu malała¹⁷.

Na czele chęcińskiego więzienia stał naczelnik. W latach 1918-1927 funkcję tę pełniło 6 funkcjonariuszy straży więziennej. Pierwszym naczelnikiem był Włodzimierz Czumakow. Następnie stanowisko to piastowali: Bolesław Szczygielski, Leon Wasilew, Jan Koźmieński, Andrzej Geneli i Konstanty Bortkiewicz. Wśród więźniów komunistów szczególnie ostatni z naczelników miał wyjątkowo złą opinię¹⁸. Zarzucono mu m.in. znęcanie się nad więźniami i częste stosowanie kar dyscyplinarnych, takich jak izolatka. Oskarżenia te formułowane w dużej części przez osadzonych komunistów i lewicową prasę były mocno tendencyjne. W jednej z relacji więźnia-komunisty czytamy, że naczelnik na placu spacerowym hodował na własne potrzeby trzodę chlewną¹⁹. Co ciekawe, zachowane dokumenty administracji więziennej ukazują, że rzeczywiście naczelnik kupił kilka młodych świń na miejskim targowisku, lecz po utuczeniu sprzedał je, a pieniądze przeznaczył na poprawienie jakości pożywienia dla skazanych²⁰. Również inne dokumenty i najnowsze opracowania ukazują, że K. Bortkiewicz zabiegał m.in. o zwiększenie norm żywnościowych dla więźniów²¹. Zakład Karny w Chęcinach został zamknięty 30 listopada 1927 r. decyzją ministra sprawiedliwości²². Następnie w budynkach urządzono szkołę powszechną, sąd oraz świetlicę oddziału związku strzeleckiego²³. Władze

¹⁶ R. Deprasiński, K. Urbański, op. cit., s. 125.

¹⁷ Podobnie było też w innych więzieniach II Rzeczypospolitej. Śmiertelność spadała wraz z poprawą sytuacji całego państwa. Zob. B. Kułan, *Bunt w więzieniu na Świętym Krzyżu w dniu 20 września 1925 r.*, Toruń 2013, s. 72-73.

¹⁸ Zob. B. Łabędzka, *Funkcjonariusze służby więziennej w Chęcinach 1918-1927...*, s. 43-44.

¹⁹ R. Deprasiński, K. Urbański, op. cit., s. 126.

²⁰ Ibidem, sygn. 39, k. 22.

²¹ Ibidem, sygn. 72, k. 45, por.: B. Łabędzka, *Funkcjonariusze służby więziennej w Chęcinach 1918-1927...*, s. 43-44.

²² AP Kielce, Wstęp do inwentarza zespołu Więzienie Karne w Chęcinach, s. 2.

²³ L. Karłowicz, *Aby sprawiedliwości stało się zadość. Opowieść o klasztorze oo. Franciszkanów w Chęcinach*, Lublin 1994, s. 10.

II Rzeczypospolitej nosiły się z zamiarem zwrócenia budynków zakonowi franciszkanów, jednak plany te pokrzyżował wybuch II wojny światowej²⁴.

Charakterystyka ogólna Żydów odbywających karę w więzieniu w Chęcinach

Dokonując kwerendy archiwalnej dotyczącej Żydów osadzonych w Chęcinach, przyjęto następujące determinanty. Ustalając pochodzenie danego więźnia, sugerowano się zapisem jego imienia i nazwiska oraz wyznawaną religią. W księdze więźniów funkcjonariusz straży więziennej lub urzędnik administracyjny zapisywał dane przyjętego na stan osadzonego²⁵. W kolejnych rubrykach podawano: imię i nazwisko, zawód, miejsce zamieszkania, wiek, wyznanie oraz rodzaj popełnionego przestępstwa. Dzięki takim danym dość łatwo można było ustalić pochodzenie narodowościowe konkretnych więźniów. W przypadku skazanych Żydów w rubryce wyznanie wpisywano zazwyczaj: mojżeszowe lub Żyd. Nieco problemu dostarczali skazani bezwyznaniowi, w większości komuniści. W tym przypadku jako wyznacznik pochodzenia narodowościowego przyjmowano brzmienie imienia i nazwiska. Najczęściej wskazywało ono bezsprzecznie czy osadzony był Żydem, Ukraińcem czy Polakiem.

Księga więźniów chęcińskiego zakładu karnego prowadzona była bardzo skrupulatnie. Większość tego typu dokumentów, o ile się zachowała, jest nieocenionym źródłem wiedzy na temat skazanych przebywających w konkretnych jednostkach penitencjarnych. W latach 1918-1927 Żydzi w więzieniu w Chęcinach stanowili łącznie około 5% ogólnej liczby osadzonych. Daje to dość niewielki odsetek, biorąc pod uwagę liczbę ok. 2100 więźniów, którzy przewinęli się przez ten zakład karny. Badana grupa 107 skazanych Żydów jest ciekawym źródłem informacji na temat ich pochodzenia społecznego, wieku, wykonywanego zawodu czy rodzaju popełnionego przestępstwa. Biorąc pod uwagę ostatni z wyznaczników, aż 60% osadzonych skazanych było za kradzieże. Drugim najczęściej popełnianym przestępstwem był komunizm, szpiegostwo i działanie

²⁴ *Powrócili po latach...*, s. 19.

²⁵ Księga więźniów Zakładu Karnego w Chęcinach zachowała się w Archiwum Państwowym w Kielcach. Stanowi to pewien ewenement ponieważ zazwyczaj księgi te nie przetrwały II wojny światowej. Zob. AP Kielce, Więzienie w Chęcinach, sygn. 21.

na szkodę państwa. Po zsumowaniu tego typu przestępstw „antypaństwowych” można powiedzieć, że stanowiły one 15% wśród wszystkich czynów zabronionych dokonanych przez skazanych wyznania mojżeszowego²⁶.

Żydzi osadzeni w więzieniu w Chęcinach w większości pochodzili z Kielc lub najbliższych okolic. Grupa ta stanowiła około 32%. Była ona oczywiście dużo większa, gdy weźmiemy pod uwagę obszar całego przedwojennego województwa kieleckiego. Jego mieszkańcy stanowili bowiem 62% wśród wszystkich Żydów osadzonych w więzieniu w Chęcinach. Biorąc pod uwagę większe ośrodki miejskie, po 8 skazanych urodziło się w Chęcinach i Radomiu²⁷. Z Kielc pochodziło natomiast tylko 6 skazanych²⁸. Również 6 więźniów pochodziło z Zagłębia Dąbrowskiego (miasta Sosnowiec lub Będzin), po 5 z Krakowa i Tarnowa oraz 4 z Warszawy i Lwowa. Podsumowując powyższe ustalenia, należy stwierdzić, że w większości osadzeni w Chęcinach Żydzi byli mieszkańcami przedwojennego województwa kieleckiego. Rzadziej natomiast zdarzali się przybysze z odleglejszych miejsc. Jeżeli już tacy się pojawiali, to pochodzili głównie z województw wschodnich²⁹.

Biorąc pod uwagę strukturę zawodową skazanych Żydów, praktycznie wszyscy, z nielicznymi wyjątkami, wywodzili się z niższych warstw społecznych. Spośród nich najliczniejsza grupa to krawcy oraz handlarze (kupcy). Obie grupy razem stanowiły 28% wszystkich osadzonych Żydów. Inne zawody to: szewcy, furmani, szczotkarze, piekarze, kamasznicy oraz kilku rolników. Wśród populacji więźniów wyznania mojżeszowego było również kilku skazanych z dość nietypowym wykształceniem. Jeden z nich był elektrykiem, inny chemikiem, a jeszcze inny lekarzem dentystą. Dwóch skazanych, którzy najprawdopodobniej posiadali wyższe wykształcenie, a więc chemik i lekarz, osadzeni byli odpowiednio za szpiegostwo i komunizm³⁰. Ostatnim elementem, który mógł zostać objęty badaniem statystycznym, był wiek osadzonych. Największa liczba osadzonych oscylowała w wieku 25-35 lat. Najstarszym Żydem osadzonym w Chęcinach

²⁶ Zob. Aneks nr 1, rubryka rodzaj popełnionego przestępstwa.

²⁷ Może być to nieco zaskakujące, ponieważ w Radomiu funkcjonował duży zakład karny, podobnie jak w Kielcach. Zapewne w wyniku przepełnienia tych więzień, niektórych osadzonych przesyłano do Chęcin.

²⁸ Można to wytłumaczyć faktem, że osoby z Kielc odbywały wyrok w tamtejszym zakładzie karnym. Rzadko więc przewożono je do Chęcin w celu odbycia kary.

²⁹ Zob. Aneks nr 1, rubryka miejsce urodzenia.

³⁰ Zob. Aneks nr 1, rubryka rodzaj popełnionego przestępstwa.

był Chaim Goldlust z Chęcina, który w chwili uwięzienia liczył 59 lat. Najmłodszy skazany miał 19 lat i było ich kilku³¹.

Losy poszczególnych więźniów Żydów

Dane statystyczne, chociaż niezwykle ważne, nie ukazują badaczom losów poszczególnych skazanych. W Archiwum Państwowym w Kielcach, gdzie przechowywane są akta chęcińskiego więzienia, zachowało się jedynie kilka teczek personalnych Żydów, którzy odbywali karę w tym zakładzie. Spośród nich w układzie chronologicznym można przybliżyć losy: Rafała Frajmana, Dawida Goldsztajna, Leona Szneidta, Jankiela Herc vel Lame, Mordki Faktora, Icka Izraela Blochsilbera vel Weisbrota, Izraela Jankiela Drajudela i Izraela Abrahama.

Według zachowanych dokumentów, jako pierwszy z wymienionych do Zakładu Karnego w Chęcinach przybył Rafał Frajman. Urodził się on w Kazanowie w gminie Miechów, jako syn Abrama Dawida i Łaji. Na co dzień mieszkał w Radomiu przy ul. Lubelskiej nr 87. Zawodowo zajmował się handlem. Był żonaty z Nachą z domu Szuster. W chwili przybycia do więzienia w Chęcinach miał 48 lat. Został przetransportowany z Zakładu Karnego w Radomiu 19 października 1921 r. Z zachowanego opisu wyglądu wynika, że ważył 70 kg i był średniego wzrostu, o silnej budowie ciała³². Miał szare oczy, gęste rude i lekko siwiejące włosy, zaczesane do tyłu. Nosił też brodę i sumiaste wąsy. Nos miał duży i gruby, podobnie jak wargi, a uzębienie w bardzo złym stanie. Znał język polski, jednak nie potrafił ani pisać, ani czytać³³.

Zanim Rafał Frajman trafił do więzienia trudnił się handlem. Najprawdopodobniej zajmował się także sprzedażą rzeczy pochodzących z przestępstwa, gdyż skazany został za paserstwo na 6 lat więzienia wyrokiem Sądu Okręgowego w Radomiu³⁴. Wraz z nim aresztowana została jego żona. Nie jest jednak wiadomo, czy uczestniczyła ona w przestępczym procederze³⁵. W archiwach zachowała się ciekawa informacja dotycząca

³¹ Wszelkie wyliczenia procentowe zostały opracowane na podstawie aneksu zamieszczonego na końcu niniejszego artykułu.

³² AP Kielce, Więzienie w Chęcinach, sygn. 321, k. 1.

³³ Ibidem, k. 6.

³⁴ Wyrok zapadł 12 sierpnia 1920 r. Zob. ibidem, k. 42.

³⁵ Żona Rafała Frajmana o imieniu Nacha została zwolniona z więzienia w Radomiu w dniu 15 lutego 1922 r. Zob. ibidem, k. 53.

dzieci Frajmanów. W wyniku aresztowania rodziców pozostawionymi bez opieki dziećmi – Łają, Małką, Moszekiem i Frymetą – zaopiekowała się rodzina. Władze więzienne poinformowały o tym osadzonego Rafała Frajmana. W dokumencie zanotowano: „jak widać z przeprowadzonego wywiadu policyjnego dzieci (...) zamieszkują: Łaja i Małka u babki Frajmanowej, przy ul. Nowogrodzkiej 15 w Radomiu, syn Moszek u wuja na Zamłyniu, a córka Frymeta służy u ludzi obcych”³⁶.

Więzień Rafał Frajman sprawiał pewne problemy administracji Zakładu Karnego w Chęcinach. Za odmowę pracy w koszykarni 29 listopada 1921 r. został ukarany przez więziennego inspektora. Jak zaznaczył funkcjonariusz, Rafał Frajman został kilkakrotnie upomniany, jednak odmówił wykonywania pracy i stanął pod piecem, rozmawiając z innymi więźniami. Za ten czyn został ukarany zamknięciem w ciemnicy³⁷.

Po raz pierwszy Rafał Frajman był badany przez felczera więziennego 20 października 1921 r. Stwierdzono wtedy, że był zdrowy. Pod koniec zimy 1922 r. zachorował na zapalenie płuc. Został w związku z tym przeniesiony do szpitala, gdzie przebywał przez siedem dni³⁸. W wyniku tej choroby zmarł 5 marca 1922 r. W arkuszu przebytych chorób felczer więzienny zanotował: „Zmarł o godzinie 10 w nocy na obustronne zapalenie płuc i głęboki ropień na nodze w okolicach lewego kolana”³⁹.

W 1921 r. do więzienia w Chęcinach przybył Dawid Goldsztajn, urodzony w 1898 r. we wsi Żakowice, w powiecie radomskim, jako syn Berka i Sznajdli z domu Aleksandrowicz. Dawid Goldsztajn został skazany wyrokiem Sądu Okręgowego w Radomiu na 4 lata więzienia za kradzież. Przepięstwa dokonał wraz z Fiszlą Morą. W treści wyroku nie przedstawiono jednak szerszej charakterystyki popełnionego czynu zabronionego. Z dokumentów wynika, że obaj kompani użyli do kradzieży wozu konnego należącego do Dawida Goldsztajna. Został on skonfiskowany przez policję. Po zakończonym procesie wszystkie zarekwirowane rzeczy zostały wydane ojcu Dawida Goldsztajna⁴⁰.

Do więzienia w Chęcinach Dawid Goldsztajn przybył doprowadzony przez policję z zakładu karnego w Kozienicach. Miało to miejsce 30 grudnia 1921 r. o godzinie 6 rano. Przy sobie miał 6 tys. marek polskich, które

³⁶ Ibidem, k. 53.

³⁷ Ibidem, k. 50.

³⁸ Ibidem, k. 59.

³⁹ Ibidem, k. 49.

⁴⁰ Ibidem, k. 52.

złożono w więziennym depozycie. W chwili przybycia do zakładu karnego Dawid Goldsztajn ważył 71 kg⁴¹. Był to mężczyzna średniego wzrostu, silnej postury. Miał gęste czarne włosy obcięte na jeża. Nie nosił brody ani wąsów. Twarz miał czerstwą, oczy piwne pod czarnymi łukowato zrosniętymi brwiami. Badanie wykonane przez felczera więziennego wykazało brak 4 zębów. Wśród znaków szczególnych stwierdzono bliznę w kształcie litery T przy lewym kąciu ust. Dawid Goldsztajn był analfabeta, chociaż deklarował znajomość języka polskiego i żydowskiego w mowie⁴².

W czasie uwięzienia w Chęcinach Dawid Goldsztajn miał opinię spokojnego i chętnie wykonującego polecenia⁴³. Nie uczęszczał do szkoły prowadzonej w zakładzie karnym. Zatrudniony był przy pracach gospodarczych i polowych⁴⁴. W jednej ze sporządzonych opinii naczelnik więzienia zapisał: „ma skłonności do czynów oszukańczych”⁴⁵. Zachowały się także dwie notatki felczera więziennego, który badał Dawida Goldsztajna zgłaszającego dolegliwości zdrowotne. Dnia 11 lutego 1922 r. odnotował on katar oskrzeli, a 9 kwietnia 1922 r. wydał mu proszki na ból głowy⁴⁶.

Dawid Goldsztajn został zwolniony z więzienia w Chęcinach 12 września 1922 r. Opuszczając zakład karny, pozostawił po sobie ciekawe oświadczenie. Czytamy w nim: „Przy zwolnieniu mnie (...) z więzienia chęcińskiego oświadczam, że do administracji więziennej pretensji żadnej za czas mego pobytu w więzieniu nie wnoszę”⁴⁷.

W 1922 r. do więzienia w Chęcinach przybył Leon Szneidt, który urodził się w 1896 r. w Przemyślu jako syn Eizyka i Sali z domu Borg. Był żonaty z Barbarą Waks⁴⁸. Jako zawód wyuczony podawał fach rzeźnika, jednak przez większość życia służył w Wojsku Polskim, gdzie dosłużył się stopnia sierżanta sztabowego. Do więzienia w Chęcinach Leon Szneidt trafił w wyniku wyroku Sądu Wojskowego Rzeczypospolitej Polskiej z 7 października 1920 r. Został skazany na pięć lat ciężkiego więzienia za liczne oszustwa i kradzieże. Dopuścił się on m.in. przywłaszczenia kwoty 1911 marek polskich, które zostały mu powierzone jako oficerowi

⁴¹ Przez cały okres pobytu w więzieniu ważono go kilkakrotnie. Początkowo przytył 2 kg, by później na przełomie od stycznia do września 1922 r. schudnąć do 64 kg. Może to poniekąd świadczyć o ilości pożywienia, jaką mieli do dyspozycji więźniowie w Chęcinach.

⁴² AP Kielce, Więzienie w Chęcinach, sygn. 215, k. 3.

⁴³ Ibidem, k. 97.

⁴⁴ Ibidem, k. 98.

⁴⁵ Ibidem, k. 97.

⁴⁶ Ibidem, k. 112.

⁴⁷ Ibidem, k. 4.

⁴⁸ Ibidem, sygn. 284, k. 1.

rozrachunkowemu. W sierpniu 1920 r. ukradł kwotę 172 marek polskich z depozytu więziennego. Pieniądze te należały do szeregowca Stefana Bieńka, który został aresztowany. W tym samym czasie oszukał Annę Hetlinger, której opowiedział o swoim wielkim majątku i skłonił ją do wydania mu towarów o wartości 9 tys. marek polskich. Również w sierpniu 1920 r. sfalszował podpis porucznika pod oświadczeniem, że pokryje on jego dług u Antoniego Kaczyńskiego na kwotę 11 tys. marek polskich. W tym samym czasie popełnił też kolejne przestępstwo. Nakazał niższym stopniem żołnierzom zebrać w oddziale drobne pieniądze, potrzebne rzekomo na wypłatę żołdu. Po zebraniu odpowiedniej kwoty pieniądze zatrzymał dla siebie⁴⁹. Co ciekawe, wszystkie te czyny popełnił w sierpniu 1920 r., a więc w najtrudniejszym dla armii polskiej okresie trwającej wojny polsko-bolszewickiej⁵⁰. Ostatecznie wyrok 5 lat ciężkiego więzienia zmniejszono mu o dwa lata na mocy amnestii z 1921 r.⁵¹

Do więzienia w Chęcinach Leon Szeidt przybył 27 kwietnia 1922 r. doprowadzony przez policję z zakładu karnego w Kielcach. Przy sobie miał 1785 marek polskich, które złożono w depozycie. W więzieniu w Chęcinach utrzymywał podobną wagę oscylującą w okolicach 60 kg⁵². W chwili przybycia do zakładu karnego miał 26 lat i był średniego wzrostu. Miał twarde, ciemne włosy i przystrzyżone wąsy, twarz czerstwą, podłużną, a oczy piwne, brwi ciemne. Nos miał wąski i prosty, usta średnie, zęby bardzo zepsute i wiele brakujących. Leon Szeidt posługiwał się kilkoma językami. Spośród nich znał: polski, niemiecki, rosyjski i żargon żydowski. Posiadał także dwa tatuaże. Na ramieniu wytatuowane miał rosyjskie litery B. W. i polskie L. S. W uwagach zanotowano: „lewe oko przestrelone i podbródek”⁵³.

W czasie pobytu w więzieniu w Chęcinach Leon Szeidt chorował na katar oskrzeli⁵⁴. Dnia 27 sierpnia 1922 r. przyjął chrzest w obrządku katolickim i zmienił wyznanie z mojżeszowego na rzymsko-katolickie.

⁴⁹ Ibidem, k. 13.

⁵⁰ Być może Leon Szeidt, widząc ofensywę Armii Czerwonej i przewidywaną klęskę wojsk polskich, próbował zabezpieczyć się na przyszłość. Jego nadzieje spaliły jednak na panewce w wyniku zwycięstwa Wojska Polskiego w bitwie warszawskiej i całej wojnie 1920 r. Szerzej na temat wyroków wydawanych przez sądy polowe w czasie wojny polsko-bolszewickiej. Zob. L. Kania, *Wyroki bez apelacji. Sądy polowe w Wojsku Polskim w czasie wojny z Rosją Sowiecką 1919-1921*, Zielona Góra 2019, s. 674. Por.: J. Szczepański, *Spółeczeństwo polskie w walce z najazdem bolszewickim 1920 roku*, Warszawa-Pułtusk, s. 554.

⁵¹ AP Kielce, Więzienie w Chęcinach, sygn. 284, k. 14.

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem, k. 2.

⁵⁴ Ibidem, k. 67.

Przyjął imię Paweł, a rodzicami chrzestnymi zostali starszy dozorca Stanisław Zarzycki i Helena Porzuckowa⁵⁵. Leon Szneidt opuścił więzienie w Chęcinach 15 sierpnia 1923 r. na mocy zwolnienia warunkowego⁵⁶.

W latach 1922-1924 w więzieniu w Chęcinach karę odbywał J. Herc vel Lame. Urodził się on w miejscowości Żąszkowice w powiecie Gródek-Jagielloński jako syn Joska i Fajgli. Z zawodu był rolnikiem, zajmował się również handlem końmi⁵⁷. W chwili aresztowania miał 57 lat. Był żonaty z Rachelą z domu Grejf⁵⁸. J. Herc vel Lame miał bardzo bogatą przeszłość kryminalną, karany był bowiem aż 22 razy. Najczęściej były to krótkie wyroki kilkudniowego aresztu. Tylko raz odbył dłuższy wyrok w wysokości półtora roku więzienia w Zakładzie Karnym we Lwowie⁵⁹. Przestępstwo, za które trafił do Chęcin, popełnił wraz z Pawłem Leśkó-wem. Współoskarżony ukradł 4 konie należące do okolicznych gospodarzy Józefa Bijaka i Kacpra Czajki. Po kradzieży udał się do J. Herc vel Lame i sprzedał mu konie. Policja bardzo szybko wpadła na trop koniokrada i pasera, ponieważ obaj byli dobrze znani w okolicy. J. Herc vel Lame tłumaczył się, że konie nabył w dobrej wierze, jednak jego przeszłość kryminalna i zeznania świadków obciążły go na tyle, że Sąd Okręgowy w Samborze skazał go na 6 lat ciężkiego więzienia⁶⁰. Po aresztowaniu J. Herc vel Lame wraz z kompanem przebywał na komisariacie policji w Samborze. Stamtąd zostali przesłani do więzienia na Św. Krzyżu⁶¹. J. Herc vel Lame szybko opuścił ten zakład karny i został przetransportowany do Kielc, a stamtąd do Chęcin. Do tej jednostki penitencjarnej dotarł 24 czerwca 1922 r. doprowadzony przez policję. W chwili przybycia do Chęcin ważył 54 kg. W więziennym depozycie złożono kwotę 45 marek polskich, którą miał przy sobie⁶². Według kwestionariusza osobowego był średniego wzrostu o wątej budowie ciała. Miał rzadkie włosy koloru ciemnoblonde i piwne oczy. Felczer więzienny odnotował również brak kilkunastu zębów. Więzień posługiwał się językiem polskim i żydowskim. Potrafił też pisać i czytać⁶³.

⁵⁵ Ibidem, k. 1.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Ibidem, sygn. 223, k. 27.

⁵⁸ Ibidem, k. 1.

⁵⁹ Ibidem, k. 34.

⁶⁰ Ibidem, k. 27-29.

⁶¹ Do zakładu karnego na Łyścu przybył on ubrany w kaszkiet, spodnie, bluzę wojskową, lejbik z rękawami i koszulę. Zob. ibidem, k. 12.

⁶² Ibidem, k. 1.

⁶³ Ibidem, k. 2.

Podczas uwięzienia J. Herc vel Lame sprawował się dobrze. Według opinii naczelnika był posłuszny i przez cały okres pobytu w zakładzie karnym pracował w przywieziennym gospodarstwie rolnym⁶⁴. Dobra opinia wystosowana przez władze więzienne skutkowałą amnestią, w wyniku której obniżono mu wyrok o 1/3 kary⁶⁵. W związku z tym wyszedł na wolność 27 lipca 1924 r.⁶⁶ Opuszczając więzienie, przyrzekł, że będzie żył zgodnie z prawem i nigdy nie wróci na drogę przestępstwa⁶⁷.

W 1923 r. w chęcińskim zakładzie karnym pojawił się M. Faktor. Przyszedł on na świat w 1896 r. w Nowym Korczynie jako syn Moszka i Chaji. Z zawodu był szklarzem. Żonaty z Hencią z domu Korzuch. M. Faktor znalazł się w więzieniu w Chęcinach, ponieważ 27 lutego 1922 r. włamał się w Nowym Korczynie do mieszkania Sruła i Bajli Piwnicznych, skąd ukradł ubrania, bieliznę i inne ruchomości. Za ten czyn otrzymał karę dwóch lat pozbawienia wolności. Nie było to jednak jedyne przestępstwo, jakiego dopuścił się wraz z kolegami. Kiedy indziej, tj. 8 czerwca 1922 r. z kompanami dokonał włamania do domu Jana Gadawskiego. Sprawcy zrabowali ubrania i drobne ruchomości. Za ten czyn M. Faktor również otrzymał wyrok dwóch lat więzienia. Wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Lublinie obie kary połączono, wymierzając 4 lata pozbawienia wolności⁶⁸.

Do więzienia w Chęcinach M. Faktor przybył pod eskortą policji dnia 1 lutego 1923 r. z Zakładu Karnego w Kielcach. Przy sobie miał 125 marek polskich, które zostały złożone w więziennym depozycie. W dniu przybycia do Chęcín ważył 65 kilogramów⁶⁹. Był średniego wzrostu, wysmukłej sylwetki. Włosy miał gęste koloru czarnego, nosił krótko przystryżone wąsy. Twarz była podłużna, czoło średnie, oczy szare, brwi gęste, czarne zrosnięte, nos duży i prosty. Miał ubytki w uzębieniu. Jak zaznaczono w kwestionariuszu, M. Faktor potrafił posługiwać się w mowie językiem polskim i żargonem. Nie potrafił jednak ani pisać, ani czytać⁷⁰.

M. Faktor w 1924 r. po odbyciu 2/3 kary rozpoczął starania o warunkowe zwolnienie. W związku z tym władze więzienia w Chęcinach zasięgnęły opinii posterunku policji w Nowym Korczynie w celu ustalenia, czy ojciec skazanego wyraża chęć przyjęcia go po zwolnieniu. Moszek Faktor

⁶⁴ Ibidem, k. 37.

⁶⁵ Ibidem, k. 35.

⁶⁶ Ibidem, k. 1.

⁶⁷ Ibidem, k. 38.

⁶⁸ Ibidem, k. 28.

⁶⁹ Ibidem, sygn. 204, k. 1.

⁷⁰ Ibidem, k. 2.

stwierdził, że bardzo chętnie przyjmie syna po opuszczeniu więzienia. W związku z tym władze zakładu karnego wystosowały wniosek o warunkowe zwolnienie do prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Kielcach. Naczelnik Zakładu Karnego w Chęcinach pismo motywował słowami: „w powierzonym mi więzieniu jako stolarz pracuje chętnie i sprawuje się dobrze, utrzymanie po wyjściu z więzienia ma zapewnione przez ojca swego, wobec czego prośbę popieram i po raz drugi ośmielam się prosić o zastosowanie względem niego warunkowego zwolnienia”⁷¹. Również M. Faktor złożył przed prokuratorem odpowiednie oświadczenie, w którym zobowiązał się do zamieszkania w Nowym Korczynie w domu swojego ojca. Ponadto dodał: „zobowiązuję się (...) pracować uczciwie, sprawować się dobrze i na drogę przestępną więcej nie wracać”⁷². Sąd Okręgowy w Kielcach, pomimo pozytywnej opinii administracji więzienia, nie przychylił się do wniosku o warunkowe zwolnienie. Odmowę uzasadniono brakiem przesłanek świadczących o tym, że M. Faktor nie będzie popełniał przestępstw w przyszłości⁷³. Ostatecznie wyszedł na wolność 21 kwietnia 1925 r.⁷⁴.

W latach 1923-1925 w więzieniu w Chęcinach odbywał karę I. Bloch-silber vel Weisbrot. Urodził się on najprawdopodobniej w 1903 r. w Warszawie, jako syn Lejby i Mołki z domu Weisbrot⁷⁵. W stolicy mieszkał przy ul. Smoczej nr 57⁷⁶. Z zwodu był furmanem. Co ciekawe, pomimo młodego wieku (miał 20 lat) był już żonaty z Iwellą Heldenberg. Do więzienia w Chęcinach został przeniesiony z Zakładu Karnego w Kielcach. Do nowego miejsca odbywania kary został doprowadzony przez policję 31 grudnia 1923 r. o godzinie 11.00⁷⁷. W aktach więziennych zachował się opis jego wyglądu. Według dokumentów był on średniego wzrostu, przysadzistej i tęgiej budowy. Miał włosy koloru ciemnoblonde czesane do tyłu z przedziałkiem. Nie nosił zarostu. Oczy miał koloru niebieskiego, normalnie osadzone i duże. Brwi gęste i czarne, natomiast nos duży,

⁷¹ Ibidem, k. 37.

⁷² Ibidem, k. 38.

⁷³ Ibidem, k. 39.

⁷⁴ Ibidem, k. 1a.

⁷⁵ W arkuszu zawierającym personalia więźnia nie podano daty urodzenia. Stwierdzono jedynie, że miał 20 lat. Po odjęciu od wieku osadzonego daty przybycia do chęcińskiego więzienia prawdopodobną datą urodzenia był 1903 r.

⁷⁶ Ulica Smocza była niemalże centrum żydowskiego życia na warszawskim Muranowie. Zob. J.S. Majewski, *Warszawa nieodbudowana. Żydowski Muranów i okolice*, Warszawa 2012, s. 286.

⁷⁷ AP Kielce, Więzienie w Chęcinach, sygn. 182, k. 1.

szeroki i prosty. Uszy były średniej wielkości, a usta wąskie⁷⁸. W chwili przybycia do Chęcin I. Blochsilber ważył 88 kg⁷⁹. W kwestionariuszu zaznaczono, że potrafił mówić po polsku i w jidysz. W punkcie dotyczącym wykształcenia zaznaczono – analfabeta⁸⁰. Po wypełnieniu przez funkcjonariusza straży więziennej kwestionariusza osadzony został poddany badaniu medycznemu. Felczer więzienny nie stwierdził większych problemów zdrowotnych. Zazaczył tylko, że I. Blochsilber miał braki w uzębieniu, ponieważ usunięto mu 5 zębów⁸¹.

I. Blochsilber wyrokiem Sądu Okręgowego w Kielcach skazany został na karę 2 lat i 8 miesięcy więzienia za kradzież. Czynu tego dokonał wraz ze współnikami: Janem Sewerzyńskim, Czesławem Grzywnowiczem i Hendlą Heldenberg⁸². Cała grupa nocą z 8 na 9 kwietnia 1922 r. włamała się do mieszkania w Kielcach i dokonała kradzieży mienia na sumę 4 milionów marek polskich. Skradzione nieruchomości ukryte zostały u kilku znajomych kobiet. Policja w ciągu paru dni ustaliła tożsamość sprawców napadu i wszyscy zostali aresztowani⁸³. I. Blochsilber na czas procesu osadzony był w więzieniu w Kielcach, a po jego zakończeniu przeniesiony został do Zakładu Karnego w Chęcinach. Zwolniono go po odbyciu całości kary 16 lutego 1925 r.⁸⁴

W tym samym roku, w którym chęcińskie więzienie opuścił I. Blochsilber, do zakładu karnego trafił I. Drajnudel. Przyszedł on na świat w 1906 r. jako syn Nachmana i Gitli w Plewiskach niedaleko Szydłowca. Z zawodu był szewcem. Do więzienia w Chęcinach przybył 19 maja 1925 r. z Komendy Policji w Będzinie⁸⁵. W chwili przybycia do zakładu karnego opisywano go jako człowieka niskiego wzrostu o przysadzistej budowie ciała. Włosy miał gęste i ciemne, zaczesywane do góry. Nie nosił zarostu. Brwi były ciemne, zrosnięte i gęste, a oczy szare. Felczer więzienny orzekł, że zęby były w większości popsute. Jako znak szczególny podano blizny na czole. I. Drajnudel był analfabeta⁸⁶.

⁷⁸ Ibidem, k. 2.

⁷⁹ Ibidem, k. 1.

⁸⁰ Ibidem, k. 2.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Być może była to siostra jego żony. Świadczyć o tym może to samo nazwisko sprawczyni przestępstwa i żony I. Blochsilbera.

⁸³ AP Kielce, Więzienie w Chęcinach, sygn. 182, k. 80-81.

⁸⁴ Ibidem, k. 1.

⁸⁵ Ibidem, sygn. 361, k. 1.

⁸⁶ Ibidem, k. 4.

Został on aresztowany przez policję w Radomiu za działalność komunistyczną. Wraz z nim zatrzymano Izraela Herszka Joskowicza, Moszka Szenmana, Szmula Zajdeworna i Abrama Izaaka Lipszycy. Zostali oni umieszczeni w więzieniu w Radomiu⁸⁷. Prokurator zażądał tymczasowego aresztowania podejrzanych. Sąd Okręgowy w Radomiu poparł ten wniosek, mimo młodego wieku oskarżonych. I. Drajnudel miał w chwili aresztowania zaledwie 19 lat⁸⁸. Podczas procesu, zapewne w wyniku starań rodziny lub partyjnych towarzyszy, jego adwokatem był Teodor Duracz⁸⁹, znany przedwojenny obrońca w procesach politycznych. Wyrokiem Sądu Okręgowego w Radomiu I. Drajnudel został skazany na dwa lata więzienia. W Zakładzie Karnym w Radomiu sprawował się bardzo źle, o czym świadczy zachowana opinia naczelnika⁹⁰. Być może dlatego został przeniesiony do więzienia w Kielcach. Ostatecznie swoją karę kontynuował w Zakładzie Karnym w Chęcinach. Według zachowanych opinii dobrze sprawował się w tej jednostce penitencjarnej i był bardzo spokojnym więźniem⁹¹. Wyszedł na wolność po odbyciu kary 26 lutego 1927 r.⁹² i zamieszkał u swoich rodziców⁹³.

Ostatnim chronologicznie więźniem pochodzenia żydowskiego, którego akta zachowały się w zbiorach chęcińskiego więzienia był A. Izrael. Przyszedł on na świat w 1902 r. w Tarnowie. Z zawodu był krawcem⁹⁴. Mieszkał w mieście swojego urodzenia przy ul. Lwowskiej 98. Był synem Pinkusia i Chaji-Bejli. Został on skazany za zbrodnię zdrady państwa. Sąd uznał go winnym tego, że w latach 1924-1925 rozpowszechniał w Tarnowie pisma, druki i ulotki o treści antypaństwowej. Materiały te pobierał od osób należących do Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Polski i Związku Młodzieży Komunistycznej. Ponadto A. Izrael organizował tajne spotkania i brał w nich czynny udział. Już w 1923 r. stanął na czele koła komunistycznego, w którego skład weszli Mendel Lichtog,

⁸⁷ Ibidem, k. 12.

⁸⁸ Ibidem, k. 28.

⁸⁹ Teodor Duracz (1883-1943) polski prawnik, adwokat. Ukończył studia prawnicze w Charkowie. Następnie wziął udział w rewolucji październikowej. W 1918 r. wrócił do Polski i wstąpił do KPP. Obrońca w licznych procesach politycznych. Według najnowszych ustaleń, jego kancelaria adwokacka była też miejscem działań wywiadu ZSRR. Zamordowany przez Gestapo w 1943 r. Opracowano na podstawie: M. Wilusz, *Słownik biograficzny działaczy polskiego ruchu robotniczego*, t. 1., Warszawa 1978, s. 496-497. Por. P. Gontarczyk, *Polska Partia Robotnicza. Droga do władzy (1941-1944)*, Warszawa 2006, s. 92-95.

⁹⁰ AP Kielce, Więzienie w Chęcinach, sygn. 361, k. 97.

⁹¹ Ibidem, k. 90.

⁹² Ibidem, k. 1.

⁹³ Ibidem, k. 90.

⁹⁴ Ibidem, sygn. 376, k. 4.

Chaim Glassman, Chaim Rosenstrauch, Emli Neubau, Chaim Rosenfeld i Salomon Bochner. Dodatkowo A. Izrael brał także udział w powołaniu tarnowskiej młodzieżówki komunistycznej. Zadanie to powierzył Mojżeszowi Wasserreichowi, który starał się zainteresować tą ideologią młodzież żydowską. Policja szybko wpadła na trop organizacji. Jako pierwszy aresztowany został M. Wasserreich, który wyjeżdżał do Rzeszowa w celu prowadzenia prac propagandowych. W tym też mieście został ujęty i osądzony przez tamtejszy Sąd Okręgowy⁹⁵. Pomimo aresztowania kompana A. Izrael nadal prowadził nielegalną działalność polityczną. Spotkania kółka komunistycznego odbywały się najczęściej w mieszkaniach prywatnych oraz remontowni tramwajowej w Tarnowie. W czasie tych spotkań zbierane były fundusze na rzecz pomocy więźniom politycznym, dzielono się także odezwami i broszurami. W czasie spotkań najczęściej przemawiał A. Izrael, który przedstawiał zgromadzonym zagadnienia związane m.in. z rewolucją rosyjską czy zamachem na cara Bułgarii Borysa III zorganizowanym przez komunistów. O przebiegu spotkań doskonale wiedziała tarnowska policja, która do grupy słuchaczy wprowadziła dwóch niezależnych konfidentów. Donieśli oni, że w czasie spotkań często padają słowa krytykujące ustrój II Rzeczypospolitej. Na jednym ze spotkań Chaim Glassman stwierdził: „poczekajcie burżuje, jeżeli dostaniemy się do steru rządów, to znowu będziecie się chować po piwnicach jak w czasie inwazji rosyjskiej”⁹⁶. Policja obserwująca działaczy koła komunistycznego przystąpiła do aresztowań. Dnia 22 grudnia 1925 r. zatrzymano A. Izraela w czasie odbioru przesyłki z ulotkami i broszurami⁹⁷. Za całokształt swojej wywrotowej działalności został on skazany na dwa lata więzienia. Według aktu oskarżenia swoim postępowaniem dążył do zmiany formy rządu w Polsce i zaprowadzenia w niej dyktatury proletariatu. Jako okoliczności łagodzące uznano w przypadku A. Izraela: „dotychczasowy żywot nienaganny i niższy stopień inteligencji”⁹⁸.

A. Izrael do więzienia w Chęcinach przybył 23 stycznia 1927 r. przetransportowany z Zakładu Karnego w Kielcach⁹⁹. W dniu przybycia do więzienia mierzył 167 cm wzrostu. W kwestionariuszu zaznaczono, że był krępej i silnej budowy. Miał ciemne włosy obcięte na jeża. Nie

⁹⁵ Swoją wyrok Mojżesz Wasserreich odbywał w więzieniu w Wiśniczu. Zob. *ibidem*, k. 13.

⁹⁶ *Ibidem*, k. 17.

⁹⁷ *Ibidem*, k. 18.

⁹⁸ *Ibidem*, k. 8.

⁹⁹ *Ibidem*, k. 2.

nosił zarostu. Oczy były piwne, brwi gęste i łukowate, a nos gruby i duży. Co rzadko było spotykane u więźniów, A. Izrael miał wszystkie zęby. Potrafił posługiwać się językami: polskim, niemieckim i żydowskim. Umiał także czytać i pisać, ponieważ ukończył IV klasy szkoły powszechnej¹⁰⁰. W więzieniu chęcińskim korzystał z prawa do własnego ubioru przynależnego więźniom politycznym. W jednym z dokumentów zaznaczono, że w czasie uwięzienia miał ze sobą: „marynarkę, kamizelkę, spodnie, koszulkę, gacie, skarpetki, palto, czapkę i trzewiki”¹⁰¹. O los A. Izraela najbardziej zatroskany był jego ojciec. Przyjeżdżał on kilkakrotnie do więzienia w Chęcinach na widzenia z synem. Wysłał mu też paczki z żywnością i ubraniami. W jednym z listów skierowanych do administracji więziennej napisał: „przed dwoma tygodniami wysłałem do mojego syna (...) pakunek zawierający ubranie, bieliznę, tytoń i żywność, a ponieważ do dziś dnia nie mam żadnego potwierdzenia odbioru, więc już nie mogę znieść cierpienia przez myślenie, co się tam ze synem stało”¹⁰². A. Izrael pisał również listy do swojego ojca. Jeden z nich został zatrzymany przez więzienną cenzurę. Czytamy w nim: „Drogi tatusiu (...) To co wam pisałem, że spodziewałem się wkrótce wyjść na wolność, to już wcale się nie chcę łudzić tą nadzieją. Jeżeli więzień polityczny chce wyjść na wolność przed zakończeniem wyroku, to musi przyrzekać, że więcej komunista nie będzie, a ja tego uczynić nie mogę. Donoszę Ci, że w ostatnich czasach zaniemogłem na zdrowiu, a o pomoc lekarską jest tu bardzo trudno, bo porada lekarska jest następująca, dosłownie: jeżeli ktoś jest chory nie powinien być komunista i jeszcze takie podobne rady, jak jechać do Rosji itp. (...) Jeżeli możesz przysyłać, to nie przysyłaj mi ciastka jak dotychczas. Takie smakołyki drogo kosztują, a we więzieniu nie dają żadnej korzyści. Chleb, kiełbasa nieżydowska, lub podobne artykuły spożywcze taniej kosztują i więcej dają”¹⁰³.

A. Izrael próbował wystarać się o przeniesienie do więzienia w Tarnowie, aby być bliżej rodziny. W tym celu napisał pismo do Ministerstwa Sprawiedliwości z prośbą o przeniesienie. Zostało ono poparte przez naczelnika więzienia w Chęcinach, który stwierdził, że więzień sprawował się dobrze¹⁰⁴. Ministerstwo Sprawiedliwości nie zgodziło się jednak

¹⁰⁰ Ibidem, k. 5.

¹⁰¹ Ibidem, k. 28.

¹⁰² Ibidem, k. 29.

¹⁰³ Ibidem, k. 58.

¹⁰⁴ Ibidem, k. 33.

na przeniesienie A. Izraela do Tarnowa¹⁰⁵. Jeszcze przed zamknięciem Zakładu Karnego w Chęcinach więzień próbował skorzystać z warunkowego zwolnienia. Naczelnik w piśmie skierowanym do prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Tarnowie stwierdził: „W powierzonym mi więzieniu więzień A. Izrael sprawuje się dobrze, lecz oświadczył, że przekonań swoich nie zmieni, wobec czego prośby jego nie popieram”¹⁰⁶. W więzieniu w Chęcinach A. Izrael był trzykrotnie karany dyscyplinarnie. Pierwszy raz za wznoszenie śpiewów, drugi raz za krzyki, awantury i śpiewy, a trzeci raz również za krzyki i śpiewy¹⁰⁷. Ostatecznie wyszedł na wolność 22 grudnia 1927 r. i wrócił do Tarnowa. Nie jest wiadomo, jak potoczyły się jego dalsze losy¹⁰⁸.

Zakończenie

Jak wynika z zaprezentowanego materiału, Żydzi stanowili dość specyficzną grupę skazanych. Dosyć ciekawie prezentują się losy poszczególnych więźniów. Chociaż liczba zachowanych teczek personalnych jest niewielka, dostarczają one wielu informacji na temat charakteru popełnionego przestępstwa i losów w czasie uwięzienia. Z dokumentów tych wywnioskować można, że w absolutnej większości byli to ludzie niezamożni i słabo wykształceni. Co ciekawe, pomimo analfabetyzmu potrafili porozumiewać się nie tylko w jidysz, ale także w języku polskim. Większość z nich odbywała wyroki za kradzieże, znalazły się także dwie ciekawe teczki należące do komunistów, tj. I. Drajnudła i I. Abrahama. Materiał ten chociaż niewielki rzuca pewne światło na losy poszczególnych więźniów, które okazują się być interesujące.

Podsumowując, Żydzi w więzieniu w Chęcinach stanowili w ogólnym ujęciu dość młodą grupę wiekową, najczęściej mieszczącą się w przedziale 25-35 lat. W największej liczbie pochodzili z ziem przedwojennego województwa kieleckiego¹⁰⁹. Stanowili oni niezbyt liczny odsetek wśród skazanych (5%). Najwięcej Żydów odbywało karę za kradzieże (60%). Rzadko natomiast zdarzały im się przestępstwa większego

¹⁰⁵ Ibidem, k. 35.

¹⁰⁶ Ibidem, k. 52.

¹⁰⁷ Ibidem, k. 68.

¹⁰⁸ Ibidem, k. 2.

¹⁰⁹ Zob. Aneks nr 1, rubryka miejsce urodzenia.

ciężaru gatunkowego, takie jak zabójstwa, rabunki lub czyny wynikające z agresywnych zachowań – pobicia, bójki. Drugim ilościowo najczęściej popełnianym przestępstwem była działalność antypaństwowa. Stanowiła ona 15% ogółu czynów zabronionych, za które skazywani byli Żydzi przebywający w więzieniu w Chęcinach. Sumując, najczęściej popełniane przestępstwa, czyli kradzieże i działalność antypaństwową, stanowiły 75% wszystkich popełnianych czynów zabronionych. Można zatem sformułować wniosek, że przestępstwa te były najliczniejsze w tej grupie narodowościowej, biorąc pod uwagę przebadany materiał archiwalny. Znajduje to potwierdzenie także w badaniu Mateusza Rodaka, który stwierdził: „Więźniowie (przyp. aut.) Żydzi jawili się (...) jako społeczność, której daleko było do przemocy i agresji, blisko jednak do przestępstw ściśle związanych z ich strukturą zawodową i społeczną. Żadne z wyznań przedwojennej Polski, w przeciwieństwie do Żydów, nie partycypowało tak wyraźnie w pewnych określonych obszarach przestępczości”¹¹⁰.

¹¹⁰ M. Rodak, *Mit a rzeczywistość...*, s. 196.

Aneks nr 1.

Alfabetyczne zestawienie więźniów Żydów przebywających w Zakładzie Karnym w Chęcinach w latach 1918-1927.

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce urodzenia	Data urodzenia lub wiek ¹¹¹	Zawód	Rodzaj popełnionego przestępstwa ¹¹²	Dalsze losy
1.	Ajchner Moszek	Zawiercie	1890 r.	szewc	kradzież	zwolniony 25 września 1922 r.
2.	Amigarton Beniamin	Obsza	1894 r.	malarz	kradzież	zwolniony
3.	Arbuz Chund ¹¹³	Hrubieszów	33 lata	krawiec	kradzież	przeniesiony do więzienia w Chełmie Lubelskim.
4.	Bekewiaszyn Szulim	Będzin	26 lat	krawiec	art. 587 kk ¹¹⁴	przeniesiony do więzienia w Kielcach 12 sierpnia 1927 r.
5.	Belfeld Józef	Zamość	1896 r.	handlarz	kradzież	b. d. d.
6.	Bizman Mosze	Kamieniec Podolski	28 lat	kupiec	szpiegostwo	zwolniony
7.	Bloch Samuel	Tarnów	27 lat	handlarz	kradzież	przeniesiony do więzienia na Świętym Krzyżu.

¹¹¹ W księdze więźniów wpisywano datę urodzenia lub wiek.

¹¹² Funkcjonariusz straży więziennej uzupełniający księgę więźniów wpisywał rodzaj popełnionego przestępstwa lub numer artykułu kodeksu karnego.

¹¹³ Przebywał on w więzieniu w Chęcinach dwa razy. Dwukrotnie był karany za kradzież.

¹¹⁴ Było to przestępstwo wielokrotnej kradzieży. Zob. *Kodeks Karny z uwzględnieniem zmian i uzupełnieniami obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 1 maja 1921 r.*, Warszawa 1922, s. 201.

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce urodzenia	Data urodzenia lub wiek ¹¹¹	Zawód	Rodzaj popełnionego przestępstwa ¹¹²	Dalsze losy
8.	Blochsilber vel Weisbrot Icek Izrael	Warszawa	20 lat	furman	kradzież	zwolniony 16 lutego 1925 r.
9.	Bzeidbard Szmul Aron	Jędrzejów	1908 r.	krawiec	nielegalne przekroczenie granicy	zwolniony
10.	Chęciński Rubin ¹¹⁵	Łódź	29 lat	tkacz	komunizm	zwolniony
11.	Cukier Moryc	Kamienna	26 lat	kamasznik	art. 132 kk ¹¹⁶	przeniesiony do więzienia w Kielcach 25 listopada 1927 r.
12.	Cukierman Elias	Chęciny	1896 r.	handlarz	b.d.	b.d.
13.	Cukierman Judka Icek	Stopnica	1897 r.	robotnik	ukrywanie się przed poborem wojskowym	zwolniony 1 sierpnia 1922 r.
14.	Cukierman Maszko	Chęciny	33 lata	kupiec	art. 616 kk ¹¹⁷	zwolniony
15.	Cyngier Moszek	Szydłowiec	1904 r.	b. d.	kradzież	zwolniony 22 stycznia 1922 r.

¹¹⁵ Więzień był bezwyznaniowy.¹¹⁶ Podburzanie do zmiany ustroju społecznego. Zob. *Kodeks Karny...*, s. 66.¹¹⁷ Paserstwo. Zob. *ibidem*, s. 219.

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce urodzenia	Data urodzenia lub wiek ¹¹¹	Zawód	Rodzaj popełnionego przestępstwa ¹¹²	Dalsze losy
16.	Czechowski Herszel	Pińczów	1881 r.	handlarz	rozbój	zwolniony na mocy amnestii 15 czerwca 1921 r.
17.	Drajnudel Izrael Jankiel	Klawiszki	1906 r.	szewc	komunizm	zwolniony
18.	Drukarz Moszek	Chmielnik	51 lat	krawiec	art. 626 kk ¹¹⁸	b.d.
19.	Dublin Rubin ¹¹⁹	Wolbrom	1895 r.	piekarz	kradzież	zwolniony na mocy amnestii 5 czerwca 1921 r.
20.	Elie Chaim	Kraków	1901 r.	handlarz	kradzież	przeniesiony do więzienia na Św. Krzyżu
21.	Eugel Juda	Promnik	1898 r.	murarz	kradzież	przeniesiony do więzienia na Św. Krzyżu
22.	Faktor Mordka	Nowy Korczyn	1896 r.	szklarz	kradzież	zwolniony 21 kwietnia 1925 r.
23.	Feldbaum Moszek	Międzyrzecz	30 lat	szczołkarz	komunizm	przeniesiony do więzienia w Białymstoku
24.	Fenerberg Kopel	Buczacz	1868 r.	tragarz	kradzież	zwolniony 19 lipca 1924 r.
25.	Fischman Wolf	Szydłowiec	1902 r.	szewc	kradzież	zwolniony 14 lutego 1923 r.

¹¹⁸ Paserstwo. Zob. ibidem, s. 223.

¹¹⁹ Dwukrotnie przebywał w więzieniu w Chęcinach.

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce urodzenia	Data urodzenia lub wiek ¹¹¹	Zawód	Rodzaj popełnionego przestępstwa ¹¹²	Dalsze losy
26.	Fiederwaser Jakub	Tarnów	1892 r.	krawiec	kradzież	b.d.
27.	Frajdenlich Chaim	Warszawa	1901 r.	wróźbiarz	kradzież	zwolniony 13 czerwca 1922 r.
28.	Frajman Rafał	Radom	1872 r.	handlarz	paserstwo	zmarł 5 marca 1922 r.
29.	Frydberg Abram	Chęciny	43 lata	handlarz	art. 207 kk ¹²⁰	Zwolniony
30.	Frydman Herszel	Przytyk	1895 r.	furman	kradzież	zwolniony 28 października 1922 r.
31.	Gidalewicz Mordka ¹²¹	Sulejów	1903 r.	piekarz	kradzież	przeniesiony do więzienia w Pińczowie 25 kwietnia 1921 r.
32.	Goldbrud Adolf	Kraków	1898 r.	krawiec	art. 274 kk ¹²²	zwolniony 20 czerwca 1921 r.
33.	Goldfarb Jankiel	Zwoleń	1892 r.	szewc	art. 527 kk ¹²³	przeniesiony do więzienia w Kielcach 26 lutego 1921 r.
34.	Goldlust Chaim	Chęciny	1863 r.	krawiec	paserstwo	zwolniony 21 sierpnia 1922 r.
35.	Goldman Izrael	Radom	1902 r.	rolnik	zabójstwo	b.d.

¹²⁰ Niepoinformowanie władz o wystąpieniu choroby zakaźnej. Zob. *Kodeks Karny...*, s. 76.

¹²¹ M. Gidalewicz w latach 30. przebywał w więzieniu w Kielcach skazany z komunizm. Zob. AP Kielce, Więzienie w Kielcach, sygn. 253, k. 8.

¹²² Włóczęgostwo. *Kodeks Karny...*, s. 98.

¹²³ Sutenierstwo. Zob. *ibidem*, s. 178.

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce urodzenia	Data urodzenia lub wiek ¹²⁴	Zawód	Rodzaj popełnionego przestępstwa ¹²⁵	Dalsze losy
36.	Goldman Izrael Icek	Kórnik	1891 r.	robotnik	kradzież	zwolniony 1 lipca 1923 r.
37.	Goldstoff Chaim	Kraków	20 lat	cholewkarz	kradzież	przeniesiony do więzienia na Świętym Krzyżu 14 maja 1925 r.
38.	Goldszajn Dawid ¹²⁴	Żakowice	1898	rolnik	kradzież	przeniesiony do więzienia w Pińczowie 25 kwietnia 1921 r.
39.	Gołębiowski Szmul	Łopuszno	25 lat	b.d.	kradzież	zwolniony 7 stycznia 1922 r.
40.	Gotlib Dawid	Olkusz	1903 r.	piekarz	art. 274 kk ¹²⁵	zwolniony 5 listopada 1921 r.
41.	Grinbaum Zajwel	Mogielnica	23 lata	szewc	kradzież	zwolniony 14 lutego 1924 r.
42.	Grün Abram	Radom	1897 r.	krawiec	kradzież	zwolniony 30 maja 1922 r.
43.	Gutman Abram	Jędrzejów	30 lat	furman	kradzież	zwolniony 30 maja 1922 r.
44.	Haber Szymon	Świstelnik	1898 r.	handlarz	kradzież	b.d.
45.	Helpern Leopold	Lwów	1895 r.	b.d.	kradzież	zwolniony 26 maja 1921 r.

¹²⁴ W latach 20. przebywał w więzieniu w Chęcinach aż trzy razy.

¹²⁵ Włóczęgostwo. Zob. *Kodeks Karny...*, s. 98.

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce urodzenia	Data urodzenia lub wiek ¹¹¹	Zawód	Rodzaj popełnionego przestępstwa ¹¹²	Dalsze losy
46.	Helpern Mojżesz	Kraków	28 lat	blacharz	kradzież	przeniesiony do więzienia na Świętym Krzyżu
47.	Herc vel Lame Jankiel	Żąszkowice	58 lat	rolnik	paserstwo	zwolniony 27 lipca 1924 r.
48.	Herkman Pejsach	Kielce	20 lat	tragarz	kradzież	zmarł 27 stycznia 1924 r. w szpitalu w Kielcach
49.	Hersz vel Lanz Jankiel	Leszkwice	57 lat	b.d.	kradzież	zwolniony
50.	Izrael Abraham	Tarnów	1902 r.	krawiec	zdrada państwa	przeniesiony do więzienia w Kielcach
51.	Izrael Josek	Tarnów	1902 r.	krawiec	zdrada państwa	przeniesiony do więzienia w Kielcach
52.	Kantor Chil	Sosnowiec	20 lat	krawiec	działalność antypaństwowa	zwolniony 16 września 1925 r.
53.	Kapota Abel ¹²⁶	Warszawa	40 lat	chemik	szpiegostwo	przeniesiony do więzienia w Kielcach 25 czerwca 1924 r.
54.	Kapuściński Herszel	Wolica	1893 r.	rolnik	kradzież	b.d.
55.	Kaufman Sruлик	Pińczów	48 lat	piekarz	kradzież	zwolniony na mocy amnestii 1 czerwca 1921 r.

¹²⁶ Więzień był bezwyznaniowy.

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce urodzenia	Data urodzenia lub wiek ¹¹¹	Zawód	Rodzaj popełnionego przestępstwa ¹¹²	Dalsze losy
56.	Klejman Szłoma	Międzyrzecz	27 lat	szczołkarz	komunizm	przeniesiony do więzienia w Białymstoku 18 października 1924 r.
57.	Końkiewicz Zachariasz	Chęciny	39 lat	furman	art. 132 kk ¹²⁷	zwolniony
58.	Kornliht Moszek	Hrubieszów	1902 r.	ślusarz	b.d.	przeniesiony do więzienia w Kielcach 26 lutego 1927 r.
59.	Kugiel Icek	Pińczów	1907 r.	przy bracie	kradzież	zwolniony 14 listopada 1923 r.
60.	Kukuk Jonder	Krosno	1877 r.	piekarz	ksztstwo	zwolniony 14 września 1923 r.
61.	Kupferszmidt Saul	Stanisławów	1901 r.	legionista ¹²⁸	kradzież	zwolniony 14 maja 1921 r.
62.	Lis vel Lic Jonkiel	Działoszyce	18 lat	furman	kradzież	zwolniony na mocy amnestii 26 lipca 1923 r.
63.	Mendelewicz Eliasz Szłoma	Chmielnik	1899 r.	stolarz	kradzież	zwolniony na mocy amnestii 25 czerwca 1921 r.
64.	Miller Wolf	Suchedniów	30 lat	piekarz	kradzież	zwolniony 5 maja 1925 r.
65.	Mingus Szyja	Wolbrom	1867 r.	robotnik	kradzież	zwolniony 13 września 1921 r.

¹²⁷ Podburzanie do zmiany ustroju społecznego. Zob. *Kodeks Karny*,..., s. 66.

¹²⁸ Najprawdopodobniej był żołnierzem Legionów Polskich. Brak jest jednak bardziej szczegółowych danych na ten temat.

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce urodzenia	Data urodzenia lub wiek ¹¹¹	Zawód	Rodzaj popełnionego przestępstwa ¹¹²	Dalsze losy
66.	Mozdkowicz Jeży Icek	Jędrzejów	1908 r.	szklarz	nielegalne przekroczenie granicy	zwolniony
67.	Najmudel Dawid Aron	Chęciny	1898 r.	kupiec	art. 207 kk ¹²⁹	zwolniony
68.	Oberman Zajwel	Kielce	1900 r.	kamasznik	b.d.	zmarł 8 października 1923 r.
69.	Orliński Fiszel	Osada Andrzejowa	50 lat	handlarz starzyzną	kradzież	zwolniony 26 września 1924 r.
70.	Ożarowicz Leon	Będzin	1906 r.	krawiec	art. 129 kk ¹³⁰	przeniesiony do więzienia w Kielcach
71.	Pfefer Chi ¹³¹	Chęciny	1896 r.	kupiec	art. 335 i 336 kk ¹³²	zwolniony
72.	Pinkus Abraham	Lwów	1876 r.	handlarz	rabunek	przeniesiony do więzienia w Pińczowie 25 kwietnia 1921 r.
73.	Plager Izydor	Lwów	1894 r.	murarz	kradzież	przeniesiony do więzienia w Kielcach 19 stycznia 1925 r.

¹²⁹ Niepoinformowanie władz o wystąpieniu choroby zakaźnej. Zob. *Kodeks Karny...*, s. 76.

¹³⁰ Podburzanie do zmiany ustroju społecznego. Zob. *ibidem*, s. 50.

¹³¹ Dwukrotnie przebywał w więzieniu w Chęcinach.

¹³² Handel bez wymaganego zezwolenia. Zob. *Kodeks Karny...*, s. 120.

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce urodzenia	Data urodzenia lub wiek ¹³¹	Zawód	Rodzaj popełnionego przestępstwa ¹³²	Dalsze losy
74.	Posznica Jankiel	Tokarnia	66 lat	rolnik	art. 335 kk ¹³³	zwolniony 19 lutego 1925 r.
75.	Rajchman Jankiel	Radom	1900 r.	tkacz	kradzież	zwolniony 29 września 1921 r.
76.	Rajzman Abram	Chęciny	35 lat	piekarz	art. 530 kk ¹³⁴	zwolniony
77.	Rap Selig Ascher	Biała	26 lat	elektryk	kradzież	zwolniony 6 stycznia 1924 r.
78.	Rofeld Josek	Zamość	1896 r.	handlarz	kradzież	przeniesiony do więzienia w Kielcach 25 maja 1926 r.
79.	Rosenberg Josek Majer	Sosnowiec	1882 r.	furman	oszustwo	zwolniony 7 kwietnia 1921 r.
80.	Rosenberg Maurer	Będzin	1902 r.	uczeń	kradzież	zwolniony 9 października 1923 r.
81.	Rotsztajn Dawid ¹³⁵	Radom	1871 r.	tragarz	kradzież	przeniesiony do więzienia w Pińczowie 25 kwietnia 1921 r.
82.	Rozenman Abram Chaim	Stopnica	1894 r.	piekarz	kradzież	zwolniony 2 lutego 1922 r.

¹³³ Handel bez wymaganego zezwolenia. Zob. ibidem, s. 120.

¹³⁴ Znieważenie drugiej osoby. Zob. ibidem, s. 179.

¹³⁵ Dwukrotnie przebywał w więzieniu w Chęcinach za kradzież.

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce urodzenia	Data urodzenia lub wiek ¹¹¹	Zawód	Rodzaj popełnionego przestępstwa ¹¹²	Dalsze losy
83.	Rubinsztajn Zajwel	Kielce	23 lata	kamasznik	kradzież	przeniesiony do więzienia w Kielcach
84.	Rubun Lejzor	Radom	22 lata	fryzjer	komunizm	przeniesiony do więzienia w Kielcach 25 listopada 1927 r.
85.	Rzezak Bernard	Będzin	34 lata	krawiec	kradzież	przeniesiony do więzienia na Pawiaku w Warszawie
86.	Sandałek Kalman	Kozienice	1901 r.	krawiec	kradzież	przeniesiony do więzienia na Świętym Krzyżu
87.	Schindler Chaim	Tarnów	19 lat	wyrobnik	kradzież	zwolniony
88.	Selerman Moszek	Kielce	1893 r.	szewc	kradzież	przeniesiony do więzienia w Kielcach 25 marca 1921 r.
89.	Sommer Wolf	Przemysł	1895 r.	kelner	kradzież	zwolniony 28 sierpnia 1922 r.
90.	Szajnowicz Jankiel	Szydłowiec	b.d.	szewc	kradzież	przeniesiony do więzienia w Kielcach
91.	Szlagier Mejer Lipa ¹³⁶	Rawa Ruska	1892 r.	kupiec	kradzież	przeniesiony do więzienia na Świętym Krzyżu 4 czerwca 1924 r.
92.	Szneidt Leon	Pińczów	1896 r.	rzeźnik	kradzież	zwolniony 15 sierpnia 1923 r.

¹³⁶ Dwukrotnie przebywał w więzieniu w Chęcinach.

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce urodzenia	Data urodzenia lub wiek ¹³⁷	Zawód	Rodzaj popełnionego przestępstwa ¹³⁸	Dalsze losy
93.	Sztajman Abram	Kielce	1901 r.	powroźnik	kradzież	zwolniony 9 maja 1922 r.
94.	Szwarc Salomon	Lwów	1890 r.	b.d.	kradzież	zmarł 25 października 1921 r.
95.	Toporek Alter	Kobynice	1894 r.	gonciarz	napad	przeniesiony do więzienia w Kielcach
96.	Wajc Josek	Szezebrze-szyn	31 lat	piekarz	kradzież	zwolniony
97.	Wajntrub Dawid	Radom	41 lat	kamasznik	komunizm	zwolniony w 1927 r.
98.	Wajsbblum Josek ¹³⁷	Radom	1895 r.	furman	kradzież	przeniesiony do więzienia w Kielcach 13 sierpnia 1927 r.
99.	Wajsbrot Josek	Hrubieszów	1905 r.	wyrobnik	art. 126 kk ¹³⁸	przeniesiony do więzienia we Wronkach 13 marca 1926 r.
100.	Wajser Moszek	Turobin	1896 r.	stolarz	kradzież	przerwa w odbywaniu kary 30 luty 1926 r.
101.	Wapniarski Szmul Izrael	Zamość	1903 r.	dentysta	komunizm	przeniesiony do więzienia we Wronkach 13 marca 1926 r.
102.	Weitreich Roland	Kraków	25 lat	szklarz	kradzież	zwolniony 29 lipca 1925 r.
103.	Wiernik Abram Josek	Przedbórz	19 lat	piekarz	rabunek	przeniesiony do więzienia w Radomiu 8 marca 1926 r.

¹³⁷ Dwukrotnie przebywał w więzieniu w Chęcinach.

¹³⁸ Działalność antypaństwowa. Zob. *Kodeks Karny*..., s. 49.

Lp.	Imię i nazwisko	Miejsce urodzenia	Data urodzenia lub wiek¹¹¹	Zawód	Rodzaj popełnionego przestępstwa¹¹²	Dalsze losy
104.	Zajdl Jojne	Wierzbnik	1887 r.	tragarz	kradzież	zwolniony 18 sierpnia 1923 r.
105.	Zajdl Jojne	Chmielnik	1889 r.	kapelusznik	kradzież	zwolniony na mocy amnestii 10 sierpnia 1921 r.
106.	Zakon Chil Mojzeszko	Warszawa	24 lata	robotnik	Włóczęgostwo	b.d.
107.	Zeler Szulim	Kielce	30 lat	furman	kradzież	zwolniony

Bibliografia

- Baranowski J., *Zabytkowe bóżnice we Włodawie i Chęcinach*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” 1959, nr 29.
- Deprasiński R., Urbański K., *Więzenie Chęcińskie w latach 1919-1927*, [w:] *VII wieków Chęcin*. Materiały Sesji Naukowej 24.05.1973 r., Kielce 1976.
- Dzieje konwentu franciszkańskiego w Chęcinach*, Chęciny 1994.
- Gontarczyk P., *Polska Partia Robotnicza. Droga do władzy (1941-1944)*, Warszawa 2006.
- Hersch L., *O przestępczości wśród Żydów w Polsce*, Warszawa 1938.
- Holcerowa T., Michalczuk S., *Zespół pofranciszkański w Chęcinach. Publikacja z okazji zakończenia prac adaptacyjnych na cele turystyczne*, Warszawa 1972.
- Kania L., *Wyroki bez apelacji. Sądy polowe w Wojsku Polskim w czasie wojny z Rosją Sowiecką 1919-1921*, Zielona Góra 2019.
- Karłowicz L., *Aby sprawiedliwości stało się zadość. Opowieść o klasztorze oo. Franciszkanów w Chęcinach*, Lublin 1994.
- Karłowicz L., *Powrócili po latach. Opowieść o kościele i klasztorze Ojców Franciszkanów w Chęcinach*, Kraków 1997.
- Kułań B., *Bunt w więzieniu na Świętym Krzyżu w dniu 20 września 1925 r.*, Toruń 2013.
- Łabędzka B., *Funkcjonariusze służby więziennej w Chęcinach 1918-1927. Charakterystyka grupy zawodowej*, „Świętokrzyskie Studia Archiwalno-Historyczne” 2018, nr VII.
- Majewski J. S., *Warszawa nieodbudowana. Żydowski Muranów i okolice*, Warszawa 2012.
- Rodak M., *Mit a rzeczywistość. Przestępczość osób narodowości żydowskiej w II Rzeczypospolitej. Casus województwa lubelskiego*, Warszawa 2012.
- Rodak M., *Prostytutki żydowskie w województwie lubelskim w dwudziestoleciu międzywojennym. Analiza środowiskowa*, „Kwartalnik Historii Żydów” 2006, nr 3.
- Rodak M., *Skazani pochodzenia żydowskiego w więzieniach na Lubelszczyźnie 1918-1939*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2005, nr 49.
- Szczepański J., *Spółeczeństwo polskie w walce z najazdem bolszewickim 1920 roku*, Warszawa-Pułtusk.
- Urbański K., *System penitencjarny II Rzeczypospolitej a więźniowie polityczni: (na przykładzie województwa kieleckiego)*, Kielce 1997.
- Urke Nachalnik, *Życiorys własny przestępcy*, Łódź 1989.
- Urke Nachalnik, *Żywe grobowce*, Łódź 1990.
- Wilusz M., *Słownik biograficzny działaczy polskiego ruchu robotniczego*, t. I, Warszawa 1978.

Źródła archiwalne:

Archiwum Państwowe w Kielcach, Więzienie w Chęcinach,
wstęp do inwentarza zespołu Więzienie Karne w Chęcinach

sygn. 21, 36, 39, 72, 182, 204, 215, 223, 284, 321, 361, 376

Archiwum Państwowe w Kielcach, Więzienie w Kielcach

sygn. 253.

Akty prawne:

*Kodeks Karny z uwzględnieniem zmian i uzupełnień obowiązujących w Rzeczypospolitej
Polskiej w dniu 1 maja 1921, Warszawa 1922.*